

AKTUÁLNÍ OTÁZKY TRANSFORMACE SEVEROATLANTICKÉ ALIANCE

Současné převratné změny v mezinárodně politické, ekonomické a bezpečnostní situaci na evropském kontinentu nás přímo či zprostředkovaně vybízejí zamýšlet se nad dalším osudem Evropy či jejích jednotlivých států a národů. Je zřejmé, že stále výraznější úlohu při utváření nové Evropy budou sehrávat vedle tradičních velmocí západoevropská integrační uskupení. Mnohé si rovněž můžeme slibovat od helsinského procesu. Potvrzuje se, že ekonomická prosperita kontinentu má úzkou návaznost na existenci politické stability, jejíž úroveň je do značné míry určována příslušnou vojenskou stránkou. Otázka budování nové bezpečnostní architektury se proto dostává do popředí zájmu evropské veřejnosti, státních a vládních představitelů, teoretiků a činitelů vojenskopolitických a ekonomických uskupení. Navíc je umocňována nejistou situací ve Společenství nezávislých států a na území bývalé Jugoslávie, přičemž nelze vyloučit vznik dalších ohnisek napětí.

Hlavní západní organizací, která v celé své historii systematicky a úspěšně usiluje o vyloučení války jako prostředku státní politiky je Severoatlantická aliance. Vzhledem k tomu, že v minulém roce redakce Vojenských rozhledů věnovala prostřednictvím svých přispěvatelů dostatečnou pozornost politické stránce Nové strategické koncepce aliance a v této souvislosti i dalšímu uplatňování Harmelovy doktríny, soustředím se na aktuální otázky vojenské transformace NATO, současný stav a perspektivy obranné spolupráce evropského Západu a Východu.

NOVÁ STRUKTURA KONVENČNÍCH OZBROJENÝCH SIL NATO

Ministři obrany členských států aliance na zasedání vojenského výboru NATO 10. – 11. 12. 1992 v Bruselu s definitivní platností rozhodli o restrukturalizaci atlantických konvenčních ozbrojených sil a schválili plán jejich transformace.

Konvenční síly jsou tvořeny **silami reakce, hlavními obrannými silami a silami pro posílení.**

Síly reakce (RF - Reaction Forces), jejichž výstavba má být ukončena do roku 1995, budou složeny z jednotek pozemního vojska, vojenského letectva a námořnictva. Typický je pro ně mnohonárodní charakter, vysoký stupeň připravenosti a schopnosti rychlého zasazení v celém smluvně stanoveném prostoru působnosti NATO. Podřízeny budou vrchnímu velitelství spojeneckých ozbrojených sil (SOS) NATO v Evropě v belgickém Casteau. RF se dále dělí na **síly rychlé reakce a síly okamžité reakce.**

Základem sil rychlé reakce (RRF - Rapid Reaction Forces) jsou útvary a svazky pozemního vojska. Vytvoří **jeden armádní sbor (ARRC - Allied Reaction Rapid Corps)** se **sedmi divizemi v celkové hodnotě 50 - 70 000 osob.** Dvě divize budou pod britským velením - obrněná na území SRN a lehká pěší ve Velké Británii, na aeromobilní budou participovat Belgie, Nizozemsko, SRN a Velká Británie, tzv. jižní divizi budou tvořit brigády Itálie, Řecka a Turecka, další dvě divize postaví Itálie, Německo a Spojené státy. Španělská vláda uvažuje o vyčlenění dvou brigád do ARRC. Americká divize by měla mít v evropských skladech těžkou bojovou techniku, přičemž živá síla by se přesunovala na kontinent pouze v případě krizové situace či vypuknutí konfliktu. Zahájení výstavby mnohonárodního armádního sboru rychlé reakce bylo oficiálně oznámeno počátkem loňského října v německém Bielefeldu.

Součástí sil rychlé reakce je také stálá námořní flotila NATO ve Středozemním moři (STANAVFORMED - Standing Naval Force for the Mediterranean) se základnou v Neapoli, jež byla vytvořena v polovině loňského roku. Jejím hlavním úkolem je ochrana států jižního křídla aliance z regionu Středozemního moře - jednoho z potenciálních prostorů hrozby pro NATO. Flotila je budována podle organizačních principů aliančních námořních sil v Atlantiku a kanálu La Manche. Participuje na ní Itálie, Řecko a Turecko trvale se šesti plavidly - fregatami a torpédoborci, další plavidlo mají střídavě po třech měsících do skupení vyčleňovat Velká Británie a USA. Nizozemsko a SRN plánují zúčastňovat se společných námořních cvičení. Obdobně se uvažuje i o účasti Francie a Španělska, které nejsou integrovány ve vojenské struktuře NATO.

Síly okamžité reakce (IRF - Immediate Reaction Forces) v hodnotě **zesílené brigády s 5000 příslušníky** nahradí nynější mobilní síly NATO z velitelství v Heidelbergu. Jedním z hlavních úkolů bude vytvářet podmínky pro transport sil rychlé reakce do prostoru krize.

Hlavní obranné síly (MDF - Main Defence Forces) mají být tvořeny ozbrojenými silami středoevropských států, tj. Belgie, Nizozemsko, SRN a dále Dánsko, Velká Británie a USA. Předpokládána účast jedné kanadské brigády doposud nebyla oficiálně potvrzena. Koaliční vojska budou v tomto prostoru zredukována o jeden armádní sbor, resp. sedm divizí. Mají tedy dosáhnout počtu **sedmi armádních**

sborů se šestnácti divizemi. V přímé podřízenosti velitele SOS NATO ve střední Evropě mají působit americký armádní sbor a dvěma divizemi USA a po jedné brigádě německé a kanadské, belgický se čtyřmi brigádami Belgie, po jedné ze SRN a USA, nizozemský s jednou až dvěma divizemi Nizozemska a jednou německou, dva armádní sbory SRN se dvěma německými divizemi a po jedné z Nizozemska, Velké Británie a Spojených států. Smíšený armádní sbor dánsko-německý bude tvořen dvěma národními divizemi. Poslední armádní sbor se dvěma německými divizemi má působit na území bývalé NDR a bude pod národním velením až do úplného odsunu bývalé Západní skupiny sovětských vojsk z tohoto prostoru v roce 1994.

Ve výstavbě MDF lze předpokládat proti tomuto plánu určité korektury, zejména vzhledem k ohlášené silné redukci ozbrojených sil Belgie a Nizozemska, ale i dalších států aliance, snížení jejich vojenských výdajů a záměru plně profesionalizovat vojenskou službu.

Síly pro posílení (AF - Augmentation Forces) mají být tvořeny americkými, kanadskými, britskými a španělskými kontingenty, rozmístěnými na domácích územích a předurčenými k tomu, aby v krizové situaci posílily vojska dislokovaná zejména ve středoevropském prostoru.

ATLANTICKÁ VELITELSTVÍ

V souladu s plánem reorganizace koaličních konvenčních ozbrojených sil dochází také k výrazným změnám ve struktuře velitelských orgánů aliance. Mezi nejdůležitější patří snížení počtu vrchních velitelství SOS NATO ze tří na dvě. Sídlo vrchního velitele SOS v Evropě (SACEUR) zůstává v Casteau, vrchního velitele SOS v Atlantiku (SACLANT) v americkém Norfolku. Z pohledu národnostního obsazení budou oba Američané. V Evropě je jím nyní generál Shalikashvili, v Atlantiku admirál Paul D. Miller. Vrchní velitelství SOS v průlivu La Manche (SACCHAN) v anglickém Northwoodu bylo zrušeno. Jeho velitel, resp. Velká Británie ztratila privilegované místo. Pro Angličana je proto rezervována funkce zástupce SACEUR, zatímco druhý zástupce, obligatorně představitel německé generality, byl z tabulek vyřazen.

Dosavadní velitelství SOS NATO v severní Evropě je nahrazeno velitelstvím severozápadní Evropy (CINCNORTHWEST). Velitelské stanoviště se přesunulo z norského Kolsaasu do britského High Wycombu (velitelem je Angličan). Úkolem nového velitelství je koordinovat činnost všech druhů ozbrojených sil aliance v oblastech Velké Británie, Norska, Severního moře, kanálu La Manche a baltských přístupů.

Rozsáhlé změny ve struktuře velitelských orgánů NATO ve střední Evropě i v jejich personálním obsazení vyhovují především německým zástupcům. Velitelem SOS ve střední Evropě je generál H. von Ondarza s velitelským stanovištěm v nizozemském Brunssumu. Většinu personálu zde tvoří Nizozemci a Belgičané, zbytek Britové a Američané. Rozpouští se velitelství Severní skupiny armád a 2. spojenecké taktické letecké velitelství v Mönchengladbachu stejně jako velitelství Střední skupiny armád v Heidelbergu a 4. spojenecké taktické letecké velitelství v Ramsteinu. V podřízenosti velitele SOS ve střední Evropě zůstane velitelství

pozemních ozbrojených sil ve střední Evropě v Heidelbergu (ve velení a na funkci náčelníka štábu se budou střídát Němec a Nizozemec), velitelství taktických leteckých sil v Ramsteinu (americký velitel a německý náčelník štábu) a velitelství pozemních, námořních a leteckých ozbrojených sil v dánském Karupu (dánský velitel, náčelník štábu Němec).

Se snižováním počtu velitelství ve struktuře NATO souvisí i značné omezení jejich personálu. Do konce roku se počítá se ztrátou 20-25 % pracovních míst.

Bez podstatných změn zůstane jižní křídlo NATO s velitelstvím SOS NATO v jižní Evropě v Neapoli.

SMĚRNICE PRO POUŽITÍ JADERNÝCH ZBRANÍ

Řídící orgány NATO a hlavně skupina pro jaderné plánování velmi intenzivně zkoumají návrh **nové směrnice pro použití prostředků jaderného napadení**, která nahradí Politickou směrnici pro použití jaderných zbraní NATO, přijatou v roce 1986 ve skotském Gleneagles. Dokument je odlišný především v tom, že již **nepočítá s hromadným úderem jaderných zbraní** proti nepříteli z Východu, ale předkládá seznam potenciálních ohrožení prakticky ze všech světových regionů, kde by mohly být případně atlantické jaderné zbraně zasazeny. Za oblasti největšího nebezpečí pro země koalice jsou označena území bývalého Sovětského svazu, Blízkého východu a Středomoří, za prostory zvláštního zájmu pak Suezský kanál, turecké úžiny a Gibraltar. Je zřejmé, že plány použití jaderného potenciálu zemí NATO se budou v budoucnu řídit principem tzv. **řízené eskalace, tedy selektivního nasazení jaderných zbraní** proti případnému protivníkovi, který by nemohl být zastaven konvenčními ozbrojenými silami. V platnosti ovšem zůstává čl. 55 Nové strategické koncepce aliance, označované jako MC 400, který zdůrazňuje: "Základní smysl jaderných sil spojenců je politický, tj. zachovat mír a předcházet nátlaku a jakémukoli válečnému konfliktu. Jaderné síly budou i nadále plnit základní úlohu tím, že se postarají o nejistotu v mysli kteréhokoliv agresora, pokud jde o povahu odpovědi spojenců na vojenskou agresi. Existence jaderných prostředků dokazuje, že jakákoli agrese nepředstavuje rozumnou variantu. Nejvyšší záruky bezpečnosti spojenců poskytují jaderné strategické síly aliance, zvláště pak Spojených států. Nezávislé jaderné síly Velké Británie a Francie plní hlavně národní odstrašující funkci, ale také přispívají k celkovému systému věrohodného odstrašování a k bezpečnosti spojenců."

Z uvedeného vyplývá, že v případě nezbytnosti a obrany uskupení nebo jeho jednotlivých států se aliance nezbavuje možnosti použít jaderné zbraně jako první.

V souvislosti s odsunem amerických taktických jaderných zbraní z Evropy se západoevropští ministři obrany aliance dohodli, že jejich země budou Spojeným státům poskytovat ročně asi 250 miliónů USD na udržování a ošetřování jejich konvenčních zbraní a bojové techniky, umístěné ve skladech a zařízeních na evropském kontinentu.

"OUT OF AREA" - ZÁSAH MIMO ÚZEMÍ

Zasedání rady NATO na úrovni ministrů zahraničních věcí 4. 6. 1992 v Oslo

otevřelo opět otázku revize čl. 6 Washingtonské smlouvy - zakládajícího dokumentu Severoatlantické aliance. V současných podmínkách stanovuje prostor působnosti na území USA a Kanady, vody Atlantického oceánu včetně přilehlých moří, zálivů a průlivů na sever od obratníku Raka a ostrovů v nich, spravovaných některým z členských států; a evropský zájmový prostor, tj. území a pobřežní vody evropských členských států aliance.

Úvahy o zásahu sil koalice mimo území členských států - out of area - nejsou v její historii ničím mimořádným. Většinou se objevovaly v souvislosti s intervenčními zásahy některého z členů aliance mimo vlastní území, např. v Indočíně, na Blízkém východě, ale i při posledních bojích o koloniální panství jako v případě salazarovského Portugalska. Příslušná jednání byla většinou iniciována Spojenými státy.

Podnětem k současným úvahám a variantám možnosti zásahu koaličních vojsk mimo prostor jejich působnosti se stala občanská válka na území bývalé SFRJ a v Náhorním Karabachu, eskalace těchto ozbrojených konfliktů a nebezpečí jejich rozšíření do sousedních oblastí, ale i vznik nových krizí.

Ministři se v Oslo mj. dohodli na tom, že je potřebné vést další jednání o možnosti použití vyčleněné atlantické jednotky ať již v rámci NATO, Západoevropské unie (ZEU) nebo Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) pro udržení či obnovení míru v krizovém regionu. Případné "peace-keeping forces" by mohly tvořit jednotky smíšeného francouzsko-německého armádního sboru v síle asi 15 000 osob. Závažným problémem jsou však otázky podřízenosti těchto mírových sil a rozhodování o jejich použití, které by muselo být přijímáno ad hoc a vlastně bez konsensu, na základě svobodné volby každé země. Situace by se asi značně zjednodušila, kdyby v rámci KBSE mohly být spolu se západními státy nasazovány (jako nyní v případě OSN) i státy bývalého východního bloku. Konečně je třeba připomenout, že revizi čl. 6 by musel schválit summit NATO a ratifikovat parlamenty jednotlivých členů aliance, což se při značné těžkopádnosti v politickém rozhodování v NATO zdá být obtížné překonatelnou překážkou.

Nicméně zasedání rady NATO 17. 12. 1992 v Bruselu velmi pozitivně ovlivnilo, že NATO se vlastně poprvé v historii přímo účastnilo na mírových operacích OSN a zabezpečování sankcí její Rady bezpečnosti. Ve spolupráci se ZEU lodě aliančních států v Jaderském moři kontrolovaly dodržování ekonomického embarga vůči Srbsku a Černé Hoře, jakož i zákazu dovozu zbraní do všech republik bývalé Jugoslávie. Prapory UNPROFOR také využívaly některá zařízení velitelství NATO a létající střediska řízení a uvědomování koaličního výstražného systému AWACS se podílela na monitorování vzdušného prostoru nad Bosnou a Hercegovinou.

ALIANCE A FRANCOUZSKO-NĚMECKÝ ARMÁDNÍ SBOR

Vrchní velitel SOS NATO v Evropě generál John Shalikashvili, generální inspektor bundeswehru generál Klaus Naumann a náčelník generálního štábu francouzských ozbrojených sil admirál Jacques Lanxade podepsali v lednu t. r. dohodu o vztazích mezi Severoatlantickou aliancí a smíšeným francouzsko-

německým sborem, na jehož vybudování se v loňském květnu domluvili v La Rochelle prezident Mitterrand s kancléřem Kohlem.

V případě nasazení má být sbor podřízen podle prostoru zásahu příslušnému velitelství NATO, což je mj. považováno za důležitý krok k užší vojenské spolupráci mezi Francií a vojenskou strukturou koalice. Sbor může také být dán za určitých okolností k dispozici Západoevropské unii, což také vojensky těsněji připoutává Paříž k evropskému Západu.

Zájem na členství ve sboru, který po dosažení operační pohotovosti v roce 1995 má dosáhnout hodnoty 35 000 osob, předběžně projevíly Belgie, Španělsko a Lucembursko. První dvě země jsou již zastoupeny pozorovateli na velitelství sboru ve Strasbourgu. S vyčleněním konkrétních vojenských kontingentů ovšem jejich vlády ještě váhají.

V průběhu slavnostního podpisu generální tajemník NATO Manfred Wörner zdůraznil, že dohoda je základním kamenem pro výstavbu nového evropsko-atlantického bezpečnostního pořádku a že je dobrá jak pro Francii a SRN, tak i pro celou Evropu a Severoatlantickou alianci.

Vytvoření společného armádního sboru svědčí také o snaze Francie a SRN posílit vlastní mocenské postavení na kontinentu, ale i o zájmu vytvořit účinný mechanismus pro řešení současných i budoucích krizí v Evropě. Z toho vyplývají i rozdílná stanoviska států NATO k jeho vytváření a případnému použití.

Proti budování sboru jako mimoatlantického vojenského prostředku (kterým - vzhledem k neúčasti Francie ve vojenské struktuře NATO - nesporně je) velmi ostře vystupují Spojené státy. Přestože jejich vojenští a političtí představitelé v minulosti mnohdy volali po vyšším podílu Evropanů na obraně starého kontinentu, nyní se zde obávají snížení svého vlivu. S posilováním francouzsko-německé vojenské spolupráce a zvyšováním jejího vlivu v Evropě pochopitelně nesouhlasí také Velká Británie. Za nejlepší způsob jak aktivizovat proces utváření evropské bezpečnostní identity považují její představitelé zapojení Francie do vojenské struktury a činnosti NATO. Britský ministr obrany Rifkind v tomto smyslu odmítá německou argumentaci, že prostřednictvím sboru bude Francie více zainteresována na otázkách celoevropské obrany. Prosazuje tzv. "double hatting", což znamená, že ZEU by neměla vytvářet pevné struktury paralelní s NATO, ale naopak společně západoevropské vojenské jednotky by měly sehrávat úlohu jak ve prospěch ZEU, tak i NATO. V této souvislosti Velká Británie navrhla Nizozemsku vytvořit smíšenou obojživelnou jednotku, kterou by bylo rozšířeno budování mnohonárodních vojenských jednotek v Evropě. Dala tak příklad i ostatním státům a eliminovala výlučnost francouzsko-německého armádního sboru, jenž by se měl podle představ jeho zakladatelů v budoucnu stát Euro-sborem.

SEVEROATLANTICKÁ RADA PRO SPOLUPRÁCI

Snahy zemí střední a východní Evropy o zajištění vlastní ochrany a státní suverenity vedou logicky k Severoatlantické alianci. I když východoevropským představitelům je dáváno najevo, že v nejbližší budoucnosti jejich plné zapojení do koalice není možné, vedení NATO a činitelé jeho členských států si

uvědomují nezbytnost podílu mimozápadní Evropy na budování bezpečnosti celého kontinentu.

Spolupráce aliance se zeměmi bývalé Varšavské smlouvy se začala formovat již koncem osmdesátých let. Přesnější kontury však dostala až v průběhu zasedání vrcholných orgánů NATO na podzim 1991. Z iniciativního návrhu ministrů zahraničních věcí Spojených států a SRN a na základě kodaňského prohlášení rady NATO "Partnerství se státy střední a východní Evropy" byla na zasedání hlav států a vlád zemí aliance v Římě ustavena Severoatlantická rada pro spolupráci (NACC - North Atlantic Cooperation Council). Její zaměření dostalo konkrétnější podobu na jednání ministrů zahraničí 19.-20. 12. 1991 v Bruselu, jehož se zúčastnili rovněž partneři z Bulharska, ČSFR, Estonska, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Polska, Rumunska a tehdejšího SSSR.

Na tomto inauguračním zasedání se jeho účastníci dohodli na pravidelných formách setkání, mezi něž patří semestrální schůzky ministrů zahraničních věcí při příležitosti zasedání rady NATO na této úrovni, jednání NACC na úrovni ministrů obrany a dalších vojenských představitelů nebo setkání zástupců stálé rady NATO s velvyslanci partnerských zemí, pokud si to vyžádají okolnosti či jednání výborů rady NATO (především politického, ekonomického a vojenského) s představiteli zemí střední a východní Evropy.

Současná spolupráce zahrnuje projednávání takových otázek, jako je např. plánování obrany, demokratická koncepce kontroly ozbrojených sil, vztahy mezi civilním a vojenským sektorem, konverze zbrojní výroby atd. Předmětem společného zájmu jsou rovněž programy tzv. třetí dimenze NATO, což znamená spolupráci v oblastech vědy a ekologie.

Konkrétním pozitivním přínosem NACC byla především příprava a podepsání dodatku ke Smlouvě o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, který upřesnil technické detaily její realizace. Tím se urychlil proces příprav helsinské následné schůzky v červenci 1992.

Může se však zdát, že celková činnost tohoto společného orgánu západní a východní Evropy po slibném začátku nyní poněkud stagnuje. Setkání ministrů zahraničí a obrany, náčelníků štábů, civilních a vojenských expertů dostala sice pravidelný ráz, řada důstojníků z východních armád sbírá zkušenosti v zařízeních členů NATO, konají se semináře a konference, na nichž západní partneři předávají svoje více či méně potřebné a fundované poznatky. Složitější je to však již s konkrétní vojenskou spoluprací a se zapojováním Východu do systému celoevropské bezpečnosti.

Právě těmito otázkami se zabývalo zasedání Severoatlantické rady pro spolupráci v prosinci loňského roku v Bruselu. Schůzky se zúčastnili zástupce nynějších 37 členských zemí NACC a jako pozorovatel Finsko, kteří se dohodli na posunu činnosti z roviny proklamativní a teoretickoseminární do oblasti konkrétní praktické vojenské spolupráce. V pracovním plánu rady na letošní rok se více než v minulosti klade důraz na společné vojenské akce, mezi kterými by svoje místo měla nalézt i společná vojenská cvičení nebo simulační vojenské hry.

Na počátku letošního roku se členy Severoatlantické rady pro spolupráci staly Česká republika a Slovenská republika.

Pozornost věnovaná Severoatlantické alianci z hlediska jejího místa a úlohy při

zajišťování evropské bezpečnosti bude nesporně narůstat. NATO se stává předmětem intenzivního zájmu představitelů zemí střední a východní Evropy, které v něm vidí sílu, schopnou spolugarantovat i jejich suverenitu a demokratický vývoj. Nakolik bude aliance schopna plnit tuto úlohu v nových podmínkách, bude záležet i na posilování její vnitřní soudržnosti a vyváženém uplatňování evropské bezpečnostní identity. Důležité budou také vazby na další činitele, vstupující do procesu utváření mírového řádu v Evropě a efektivní reakce na v mnohém ještě nepředvídatelný vývoj na kontinentu, ale i v mimoevropských regionech.

Ukazuje se, že poměrně konzervativní atlantický aparát je schopen adekvátní reakce ve vojenských otázkách, méně však již v záležitostech politického charakteru. Je to důsledek nejen konsensního způsobu rozhodování, ale také stále důraznějšího prosazování národních zájmů hlavních členských států aliance.

Literatura

- Jane's NATO Handbook, IISS, London 1990.
- The North Atlantic Treaty Organisation, NATIS, Brussels 1989.
- The Alliance's New Strategic Concept, NATIS, Brussels 1991.
- Declaration du Conseil de Cooperation Nord - Atlantique sur dialogue, partenariat et Cooperation, NATIS, Brussels 1991.
- The Future Tasks of the Alliance (Harmel Report), NATIS, Brussels 1967.
- NATO Final Communiqués 1949-1992, NATIS, Brussels 1991.
- The North Atlantic Treaty. Washington D. C., April 4, 1949.
- Harmel, P.: Quarante ans de relations Est-Ouest, NATIS, Brussels 1987.
- Wörner, M.: The Atlantic Alliance in the New Era, NATIS, Brussels 1991.
- NATO Review - ročník 1990-1992.